

Тема 6: Процесуальні строки і витрати. Процесуальні документи. Процесуальні рішення.

План:

1. Процесуальні строки і їх правова природа.
2. Поняття, значення, види і правила обчислення процесуальних строків. Розумні строки.
3. Процесуальні витрати, їх поняття, види і значення.
4. Форми та порядок фіксування кримінального провадження.
5. Поняття та види процесуальних документів.
6. Процесуальні рішення.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Сформувати уявлення про правову природу строків в кримінальному процесі, визначити загальні правила їх обчислення та порядок продовження, з'ясувати сутність судових витрат, їх види й зміст.

Вступ

1 Справедливість кримінального процесу, забезпечення прав людини **неможливі без дотримання встановлених законом строків**. Вони дисциплінують учасників кримінального провадження, роблять процес динамічним і прогнозованим. Без наявності строків на ту чи іншу кримінальну процесуальну дію або без їх дотримання в кримінальному судочинстві виникнуть свавілля і хаос, масові порушення прав і свобод людини. Передбачені кримінальним процесуальним законом процесуальні строки **мають надзвичайне значення** в контексті захисту особи від обвинувачення.

2 Саме у зв'язку з цим міжнародно-правові акти з прав людини акцентують на дану обставину особливу увагу міжнародного співтовариства. У п. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини (1950 р.) передбачено: «кожна людина при визначенні її громадянських прав і обов'язків або при висуненні проти неї будь-якого кримінального обвинувачення має право на справедливий і відкритий розгляд впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним відповідно до закону». Тією ж статтею (п.3в) встановлено, що кожна людина, обвинувачена у вчиненні кримінального злочину, має право «мати достатньо часу і можливостей для підготовки свого захисту».

2 Стандарти здійснення судочинства і зокрема, визначення та дотримання строків у кримінальному процесі містяться і в інших міжнародно-правових документах, насамперед тих, що стосуються порядку провадження кримінального судочинства, у яких регламентації та дотриманню процесуальних строків приділено значну увагу: Міжнародному пакті про

громадянські та політичні права (1966 р.), Мінімальних стандартних правилах Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя відносно неповнолітніх (1985 р.), Основних принципах щодо ролі юристів (1990 р.) тощо.

Питання відшкодування процесуальних витрат є сьогодні в Україні актуальним з огляду на різні фактори: матеріальне становище населення, стан забезпечення діяльності правоохоронних органів та ін.

Процесуальні витрати **виникають у результаті здійснення кримінального провадження**, а не в результаті злочину. До процесуальних належать витрати на правову допомогу; витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження; витрати, пов'язані із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів; витрати, пов'язані із зберіганням і пересиланням речей і документів. Відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства відповідні витрати компенсуються або за рахунок Державного бюджету України в порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України, або за рахунок обвинуваченого, потерпілого, захисника та інших учасників кримінального провадження.

1. ПОНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

З Для успішного виконання завдань кримінального провадження велике значення приділяється **фактору часу**. Не випадково кримінальне процесуальне законодавство обмежує низку процесуальних дій і прийняття великої кількості процесуальних рішень визначеними строками. У зв'язку з тим, що процесуальне законодавство в основному оперує імперативними нормами, в процесуальних кодексах, в тому числі й в Кримінальному процесуальному кодексі України, встановлюється велика кількість юридичних обов'язків, а звідси, – й строків їх виконання. Адже загальновизнано, що найбільш результативним способом забезпечення своєчасності дій учасників кримінального провадження і суду є встановлення жорстких строків процесуальної діяльності.

Зрозуміло, що як самі суб'єкти кримінально-процесуальних правовідносин, так і суспільство в цілому зацікавлені в тому, **щоб права та обов'язки**, що складають зміст цих правовідносин, здійснювалися не тільки належним чином, а й своєчасно у встановлені строки. Для забезпечення швидкого та повного розслідування і судового розгляду у кримінальному процесуальному законодавстві існує інституція процесуальних строків. Збирання, перевірка та закріплення доказів вимагає жорстких меж і обмежень: не можна допустити, щоб процес доказування продовжувався надмірно довго. Встановити істину у кримінальному провадженні в кожному конкретному випадку з урахуванням його складності можливо у визначені строки.

У кримінальному процесі здійснення ряду процесуальних дій обмежено встановленими законом процесуальними строками, які допомагають

забезпечити учасникам кримінальної процесуальної діяльності здійснення їх прав та законних інтересів. Необхідно зазначити, що інститут процесуальних строків —пронизує весь кримінальний процес.

4 Відповідно до КПК України **засадою кримінального провадження є розумні строки**, тобто кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті у розумні строки. Європейська комісія з прав людини та Європейський суд з прав людини, вирішуючи, чи виконано вимогу щодо розумного строку, бере до уваги такі фактори, як складність справи, підхід властей до її розгляду, особливі обставини, що можуть, виправдати продовження процесу її розгляду. Разом з тим, в одній із справ, Європейський суд з прав людини відхилив аргументи стосовно того, що брак персоналу та загальні адміністративні проблеми є достатнім виправданням недотримання критерію розумного строку. Він не визначив час або період, який вважається необхідним і справедливим часом для розгляду справи у суді, оскільки це залежить від її складності, від діяльності та поведінки всіх учасників кримінального провадження. Критерій розумного строку – поняття суб'єктивне і залежить не тільки від складності кримінального провадження та поведінки його учасників, а й від способу здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень, передбачених чинним КПК України.

Судочинство має бути справедливим. **Вимога справедливості й чесності стосується всієї процедури, в тому числі й часу**, потрібного для розгляду матеріалів кримінального провадження (кримінальної справи). На мові міжнародних документів розумний строк кримінальної процесуальної дії – це той строк, який забезпечує надійний захист законних інтересів потерпілої сторони, інтересів правосуддя, а також забезпечує підозрюваному, обвинуваченому (підсудному) і засудженому реальну можливість використати всі передбачені законом засоби захисту від обвинувачення.

В багатьох країнах світу кримінально-процесуальний **закон не завжди детально регламентує строки** виконання слідчим, суддею, прокурором кожної процесуальної дії, зазначаючи, що вони повинні виконуватися в розумні строки. Таким чином, **закон розраховує на високоморальність** і високу порядність суб'єктів судочинства, не спонукає їх до бюрократизму і формальності.

5 Згідно із ст. 28 КПК України проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), а судового провадження – суд. Кримінальне провадження щодо особи, яка тримається під вартою, неповнолітньої особи повинно бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово.

Кожен має право, щоб обвинувачення щодо нього в найкоротший строк або стало предметом судового розгляду, або щоб відповідне кримінальне провадження щодо нього було закрито.

Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право на звернення до прокурора, слідчого судді або суду з клопотанням, в якому викладаються

обставини, що обумовлюють необхідність здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені КПК України.

Таким чином, зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, однією з яких є розумні строки, а чинний КПК створює всі умови для їх дотримання.

6 **Правове поняття строків у кримінальному процесі** визначається тією роллю, яку вони виконують в регулюванні процесуальної діяльності учасників процесу. Кожна норма процесуального закону є певною процесуальною гарантією. В кримінально-процесуальній науці *під процесуальними гарантіями розуміють* передбачені кримінальним процесуальним законодавством засоби забезпечення досягнення завдань кримінального провадження і охорони прав та законних інтересів осіб, які беруть участь у ньому.

Процесуальні строки в кримінальному процесі є **різновидом** правових засобів, спрямованих на забезпечення правильного здійснення по кожному кримінальному провадженню визначених законом завдань, **тобто різновидом процесуальних гарантій**. Цей висновок має принципове значення для правильного розуміння і застосування кожної норми закону, яка містить вимогу про додержання визначеного строку.

Встановлені в законі строки, як і інші процесуальні гарантії мають багатосторонній характер і залежно від того, в якому аспекті їх розглядати можуть бути віднесені до того чи іншого виду гарантій. Наприклад, строки, спрямовані на забезпечення швидкості вирішення кримінального провадження можна розглядати як гарантії прав та законних інтересів обвинуваченого, потерпілого та інших учасників процесу. Строки оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого у встановлені законом строки також спрямоване на забезпечення не тільки законних прав та інтересів заінтересованої особи, **а й на додержання у кримінальному провадженні основних засад кримінального провадження**: законності, рівності перед законом і судом; заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення, тощо.

7 Процесуальний строк обов'язково пов'язаний з якою-небудь процесуальною дією або сукупністю дій (іноді утримання від них). Це пояснюється тим, що строки в кримінальному процесі застосовуються не інакше як засіб регулювання процесуальних відносин, що складаються з окремих дій (утримання від дій) осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. **В більшості випадків вимога щодо додержання строків визначається одночасно з вимогою про здійснення дії**. У кожному конкретному випадку важливо точно усвідомити, маємо ми справу зі строком виконання обов'язку чи зі строком здійснення права, оскільки їх недотримання спричиняє різні правові наслідки.

Закінчення строків реалізації права призводить до втрати можливості з боку носія цього права ним скористатися. Чим більш важливим є дане процесуальне право, тим важливішим є і значення строку. У разі пропуску такого строку з поважних причин він може бути поновлений у встановленому порядку з відновленням і втраченої у зв'язку із закінченням строку можливості реалізувати право.

Закінчення строку виконання обов'язку не спричиняє його припинення. Обов'язкова дія повинна бути виконана і після закінчення строку. Пропуск строку виконання обов'язку, на відміну від пропуску строку реалізації права, спричиняє застосування до осіб, що пропустили строк, дисциплінарних стягнень, заходів забезпечення кримінального провадження.

Необхідно зазначити, що строками визначаються часові межі існування правовідносин у кримінальному процесі, в їх межах повинно відбутися здійснення прав і виконання обов'язків учасниками кримінального провадження. Правові норми встановлюють не тільки —що і —як потрібно зробити, але і —в які строки. Отже, процесуальні строки, як правило, є обов'язковим елементом поведінки відповідного учасника кримінального провадження і виступають як один з показників правомірності юридичної діяльності учасників провадження.

8 Отже, під процесуальним строком у найширшому значенні розуміється встановлений законом, підзаконним нормативним актом або рішенням уповноваженої на те посадової особи час для виконання суб'єктами кримінально-процесуальних відносин певних процесуальних дій (іноді утримання від них) або прийняття процесуальних рішень.

Статтею 113 КПК України визначено, що процесуальні строки – це встановлені законом, прокурором або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії.

У кримінальному процесі не всі процесуальні дії регламентовані за допомогою строків. Надмірне регулювання процесу строками перешкоджатиме здійсненню стороною обвинувачення і судом своїх функцій. Ці міркування обумовили раціональне використання в кримінальному процесі такого правового засобу, яким є процесуальний строк. Закон не обмежує тривалість часу провадження більшості слідчих дій (обшуку, виїмки тощо), в деяких випадках передбачаються альтернативні строки (клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду) та строки умовні, тобто ті, які не є категоричними та можуть бути продовжені при визначених умовах у встановленому законом порядку (строки заходів забезпечення кримінального провадження, строки досудового розслідування).

У переважній більшості випадків у законі позначається початок і точна тривалість строку. При застосуванні норм, що встановлюють строки, у яких позначено лише початок, виникає необхідність точно визначити їх закінчення.

Момент закінчення таких строків вираховується за спеціальними правилами, що іменуються правилами обчислення строків, які ми розглянемо згодом.

У кримінальному процесуальному праві є багато норм, які за своєю, спрямованістю і юридичною природою близькі до норм, що встановлюють строки. Йдеться про норми закону, що містять вимогу негайного здійснення тієї чи іншої дії, передбаченої законом. **Вимога “негайності”** є більш жорсткою, порівняно зі строком, умовою здійснення визначеної процесуальної дії. Наприклад, ухвала про арешт майна виконується слідчим, прокурором негайно (ст. 175 КПК), орган внутрішніх справ повинен негайно поставити на облік особу, щодо якої застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, і повідомити про це слідчому або суду, якщо запобіжний захід застосовано під час судового провадження (ст. 181 КПК) та ін. Такі вимоги закону і об'єднує із строками те, що вони обмежують часом здійснення ті чи інші процесуальні дії. **Відмінність їх від строків полягає в тому**, що вони встановлюють визначений період часу і потребують мінімальної перерви в часі між різними процесуальними діями. Ця відмінність не перешкоджає розглядати вимоги негайного здійснення тих чи інших дій як однорідні процесуальні строки.

Не можна недооцінювати значення строків у кримінальному процесі. Будь-який строк, незалежно від способу його встановлення, призначення та тривалості, має велике значення. Перш за все, строки є найважливішим засобом, що слугує для стійкості права взагалі і впорядкуванню суспільних відносин, без якого практично неможливо уявити жодного нормативного акту, якою б юридичною силою він не був наділений. Встановлення в законі порядку обчислення, продовження і поновлення строків обумовлюється необхідністю досягнення завдань кримінального провадження та забезпечення законних інтересів і прав його учасників.

Встановлення в законі процесуальних строків полягає в тому, щоб термін кримінального провадження не був надмірним, а швидкість не перетворювалась би **в не виправдану поспішність**, щоб часові межі кримінального провадження дозволяли б всім її учасникам реалізувати свої повноваження, а органам, які безпосередньо провадять кримінальне провадження - вирішити покладені на них завдання.

8 Процесуальні строки є необхідним організаційним заходом, що забезпечує оперативність та ефективність розслідування, а також судового провадження. Організуюче значення встановлених законом строків визначається тим, що вони забезпечують достатній час та обумовлюють необхідні темпи вирішення завдань, які стоять перед органами та посадовими особами, що безпосередньо провадять досудове розслідування і судове провадження. **Без наявності встановлених кримінальним процесуальним законом строків, без їх належного дотримання при здійсненні кримінального провадження виникатимуть безліч порушень прав та законних інтересів особи, які усунути і поновити дуже складно, а іноді неможливо.**

Таким чином, важливо не тільки правильно, а й швидко розглянути матеріали кримінального провадження і своєчасно виконати прийняте рішення, а одним із засобів забезпечення достатньо швидкого провадження є встановлення процесуальних строків.

Будь-яка процесуальна дія або сукупність дій під час кримінального провадження мають бути виконані без невиправданої затримки і в будь-якому разі не пізніше граничного строку, визначеного відповідним положенням КПК України.

Для забезпечення виконання сторонами кримінального провадження вимог розумного строку суд має право встановлювати процесуальні строки у межах граничного строку, передбаченого КПК України, з урахуванням обставин, встановлених під час відповідного кримінального провадження.

Будь-які строки, що встановлюються прокурором або судом, мають бути такими, що дають достатньо часу для вчинення відповідних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень та не перешкоджають реалізації права на захист.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Отже, процесуальні строки – це встановлені законом, прокурором або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії.

У кримінальному процесі не всі процесуальні дії регламентовані за допомогою строків.

Процесуальні строки є необхідним організаційним заходом, що забезпечує оперативність та ефективність розслідування, а також судового провадження. Організуюче значення встановлених законом строків визначається тим, що вони забезпечують достатній час та обумовлюють необхідні темпи вирішення завдань, які стоять перед органами та посадовими особами, що безпосередньо провадять досудове розслідування і судове провадження. Без наявності встановлених кримінальним процесуальним законом строків, без їх належного дотримання при здійсненні кримінального провадження виникатимуть безліч порушень прав та законних інтересів особи, які усунути і поновити дуже складно, а іноді неможливо.

9 2. КЛАСИФІКАЦІЯ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Правовий строк існує в багатьох своїх різновидах, характер яких залежить від мети встановлення строку, його функцій, порядку регулювання відносин, яких він стосується і на які він має вплив. У найбільш загальному вигляді відобразити сутнісні подібності та відмінності будь-яких правових строків між собою та систематизувати накопичені знання про них дозволяє класифікація. В основі вибору тієї чи іншої класифікації лежать спеціальні критерії (підстави), згідно з якими об'єкти, які вивчаються, розподіляються на однорідні класи явищ, що об'єднуються в одне ціле конкретними специфічними рисами.

Класифікація строків у кримінальному процесі:

-залежно від того, ким встановлюються ті чи інші строки (строки, передбачені в Конституції України, а також в міжнародних правових документах, ратифікованих Україною; строки, які встановлені КПК України та іншими підзаконними нормативно-правовими актами, що регулюють кримінальне провадження; строки, визначені у рішеннях правозастосовувача);

-за належністю до регулювання провадження на окремих стадіях кримінального провадження (процесуальні строки, які регулюють правовідносини під час досудового провадження; в стадіях судового провадження; строки, дія яких розповсюджується одночасно на різні стадії кримінального провадження);

-залежно від способу виконання завдань кримінального судочинства (діловодні та процесуальні);

-в залежності від функціонального призначення строків у кримінальному процесі (строки, які гарантують права і законні інтереси учасників кримінального провадження; строки, які гарантують швидкість проведення кримінального провадження; строки, які гарантують здійснення прокурорського нагляду та судового контролю за дотриманням законів у кримінальному провадженні);

-в залежності від того, кому адресовані строки (строки, що стосуються діяльності державних органів, які здійснюють провадження; строки, щодо діяльності інших учасників провадження);

-за цілями, для яких встановлені строки; за характером їх дій і правовими наслідками, які настають у зв'язку із закінченням того чи іншого строку (строки здійснення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), судових та інших процесуальних дій; строки прийняття процесуальних рішень; строки застосування заходів забезпечення кримінального провадження; строки подання учасниками кримінально-процесуальної діяльності клопотань, скарг, заяв);

-**10** за визначеністю строків (абсолютно визначені; відносно визначені; невизначені; альтернативні (загальні та виключні));

-за юридичним значенням (процесуальні строки, строки давності та строки примусової дії);

-за правовими наслідками закінчення строків у кримінальному провадженні (обмежуючі в часі дії, вчинення яких залежить від волі суб'єкта

і які є його правом; обмежуючі в часі вчинення обов'язкових процесуальних дій; обмежуючі триваючі дії);

-відповідно до загальноприйнятого в теорії права поділу строків за юридичними наслідками (правовстановлюючі (правостворюючі); правозмінюючі та правоприпиняючі (правообмежуючі).

Такий розподіл встановлених кримінально-процесуальним законом строків, на нашу думку, найбільш точно відображає їх юридичну природу.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Правовий строк існує в багатьох своїх різновидах, характер яких залежить від мети встановлення строку, його функцій, порядку регулювання відносин, яких він стосується і на які він має вплив. У найбільш загальному вигляді відобразити сутнісні подібності та відмінності будь-яких правових строків між собою та систематизувати накопичені знання про них дозволяє класифікація. В основі вибору тієї чи іншої класифікації лежать спеціальні критерії (підстави), згідно з якими об'єкти, які вивчаються, розподіляються на однорідні класи явищ, що об'єднуються в одне ціле конкретними специфічними рисами.

11 3. ПОРЯДОК ОБЧИСЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ

Сьогодні органи і посадові особи, які безпосередньо здійснюють кримінальне провадження, працюють в умовах великого навантаження, у зв'язку з чим у практичній діяльності при розслідуванні та судовому провадженні виникає чимало питань, що стосуються порядку обчислення процесуальних строків.

Слід наголосити, що процесуальний строк обов'язково пов'язаний із вчиненням певної процесуальної дії або дій, тобто строки в кримінальному судочинстві є засобом регулювання процесуальних відносин між учасниками кримінального провадження. Тому в більшості випадків вимога про додержання строків формулюється одночасно з вимогою про вчинення певної процесуальної дії.

Питання обчислення і поновлення процесуальних строків спричиняють на практиці певні труднощі. Суворе дотримання строків у кримінальному провадженні неможливе без чіткого знання правил їх обчислення. Для правильного обчислення строку важливого значення набувають приписи правових норм, які стосуються визначення **початкового моменту перебігу строку**, обставин, що впливають на його перебіг і встановлення моменту його закінчення.

Приписи КПК України про строки регламентують тривалість строків, порядок їх обчислення та наслідки закінчення строків. У кримінальному процесуальному законодавстві України строки встановлюються, продовжуються й поновлюються.

Правила обчислення процесуальних строків передбачені ст. 115 КПК України.

Ці правила диференціюються залежно від величин, якими вони обчислюються. Такими розмірами відліку, як прямо зазначено в законі, є години, дні і місяці. Але, як відомо, тривалість процесуальних строків устанавлюється не лише зазначеними величинами, але і роками (ст. 289 ч.1; ст. 539 ч.6 КПК України). У зв'язку з цим при обчисленні строків необхідно строки у роках перекладати на місяці. Крім цього, законодавець використовує терміни «дні» і «доба» як синоніми, тобто доба за тривалістю дорівнює дню. Інші варіанти переведення процесуальних строків (годин у дні, дні у місяці) є неприпустимими.

Таким чином, строки, встановлені КПК України, обчислюються годинами, днями і місяцями.

Початок відліку (початок обчислення) процесуального строку визначається відповідно до правила «від дня до дня», а не «від моменту до моменту», згідно з яким при обчисленні строків не беруться до уваги той день і та година, від яких починається строк. **12** При обчисленні строку годинами строк закінчується у відповідну хвилину останньої години. Наприклад, якщо затримання особи відбулося 1 травня о 14 годині 45 хвилин, то обчислюватися воно буде починаючи з 14 години того ж дня (строк затримання не може перевищувати 72 годин).

13 При обчисленні строку днями строк закінчується о двадцять четвертій годині останнього дня строку. Наприклад, якщо до слідчого надійшло клопотання сторони захисту о 9 годині 5 травня, обчислення триденного строку на його розгляд і прийняття рішення почнеться з 00 годин 6 травня.

При обчисленні строків місяцями строк закінчується у відповідне число останнього місяця. Якщо закінчення строку, який обчислюється місяцями, припадає на той місяць, який не має відповідного числа, то строк закінчується в останній день цього місяця. Наприклад, заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами розглядається судом протягом двох місяців після її надходження. Так, якщо така заява надійшла 30 грудня, то строк її розгляду сплине 28 лютого.

При визначенні початку обчислення строку важливо точно знати момент, з якого починається його перебіг. Не викликає труднощів визначення його тоді, коли він прямо зазначений у законі. У тих випадках, коли початок перебігу строку не позначено, ним слід вважати момент учинення тієї процесуальної дії або настання події, що спричиняє виникнення відповідного процесуального обов'язку, для виконання якого і встановлюється даний строк.

14 При обчисленні строків днями та місяцями не береться до уваги той день, від якого починається строк, **за винятком строків тримання під вартою**, проведення стаціонарної психіатричної експертизи, до яких зараховується неробочий час та які обчислюються з моменту фактичного затримання, взяття під варту чи поміщення до відповідного медичного закладу.

Якщо відповідну дію належить вчинити в суді або в органах досудового розслідування, то строк закінчується у встановлений час закінчення робочого дня в цих установах.

15 Процесуальні дії мають виконуватися у встановлені цим Кодексом строки. Строк не вважається пропущеним, якщо скаргу або інший документ здано до закінчення строку на пошту або передано особі, уповноваженій їх прийняти, а для осіб, які тримаються під вартою або перебувають у медичному чи психіатричному стаціонарі, спеціальній навчально-виховній установі, - якщо скаргу або інший документ подано службовій особі відповідної установи до закінчення строку.

Процесуальні дії мають виконуватися у встановлені КПК України строки. Строк не вважається пропущеним, коли скаргу або інший документ здано до закінчення строку на пошту або передано особі, уповноваженій їх прийняти, а для осіб, які тримаються під вартою, або перебувають у медичному чи психіатричному стаціонарі, спеціальній навчально-виховній установі, коли скаргу або інший документ подано службовій особі відповідної установи до закінчення строку.

16 Пропущений із поважних причин строк повинен бути поновлений за клопотанням заінтересованої особи ухвалою слідчого судді, суду.

Поважні причини можна поділити на три групи: 1) причини об'єктивного характеру (наприклад, стихійне лихо); 2) причини суб'єктивного характеру (наприклад, відрядження, хвороба); 3) невиконання посадовою особою, яка веде процес, своїх обов'язків, що унеможливило або затруднило реалізацію у встановлений законом строк учасником процесу свого права (наприклад, невручення або несвоєчасне вручення копії рішення, яке може бути оскаржене). Але будь-яку із вказаних учасником процесу причину у клопотанні слід розглядати в кожному випадку, так як поважність причини – поняття оціночне.

Ухвала слідчого судді, суду про поновлення чи відмову в поновленні процесуального строку може бути оскаржена в порядку, передбаченому КПК України. Подання клопотання заінтересованою особою про поновлення пропущеного строку не припиняє виконання рішення, оскарженого з пропусшенням строку.

17 ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Таким чином, строки, встановлені КПК України, обчислюються годинами, днями і місяцями.

18 4. ПОНЯТТЯ І ВИДИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ

19 Під процесуальними витратами розуміють витрати на забезпечення кримінального провадження, відшкодування яких **покладається на певних його учасників та на державу.**

Провадження у кримінальній справі потребує значних матеріальних витрат, більшу частину з яких держава бере на себе, іншу частину відшкодовують певні учасники провадження.

20 При віднесені тих чи інших витрат до процесуальних варто виходити з правової сутності даного процесуального інституту. **Стягнення процесуальних**

витрат – не є додатковим заходом покарання. Не є воно і цивільно-правовим заходом, оскільки стягнення витрат відбувається не за договором чи цивільно-правовим зобов'язанням. Наприклад, шкода, завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, може бути стягнута судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні. **У кримінальному провадженні витрати, що належать до процесуальних, стягуються не тільки без відома, а й часто навіть всупереч бажанню обвинуваченого,** при стягненні суд керується кримінально-процесуальними нормами, а не цивільними (правовими чи процесуальними). У цьому, зокрема, виявляється характер кримінально-процесуальних відносин як одного з видів владних відносин.

21 Нарешті, слід враховувати і безпосередню причину їх виникнення: процесуальні витрати **виникають у результаті здійснення кримінального провадження, а не в результаті провпорушення.** Правопорушення ж є загальною причиною виникнення самого провадження, але не може розглядатися як безпосередня причина витрат. Розходження в підставах (безпосередніх причинах) виникнення витрат визначає відмінність процесуальних витрат від інших сум, що підлягають стягненню з обвинуваченого (підозрюваного).

Процесуальні витрати – це юридичне поняття, межі якого встановлюються кримінально-процесуальним правом. Віднесення до них витрат, пов'язаних з кримінальним провадженням, але не передбачених статтями 118-123 КПК, недопустимо.

22 Стаття 118 КПК України передбачає, що процесуальні витрати складаються із:

- 1) витрат на правову допомогу;
- 2) витрат, пов'язаних із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження;
- 3) витрат, пов'язаних із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів;
- 4) витрат, пов'язаних із зберіганням і пересиланням речей і документів.

Стаття 119 КПК Ураїни передбачає, що суд, враховуючи майновий стан особи (обвинуваченого, потерпілого), за власною ініціативою або за її клопотанням має право своєю ухвалою зменшити розмір належних до оплати процесуальних витрат чи звільнити від їх оплати повністю або частково, чи відстрочити або розстрочити сплату процесуальних витрат на визначений строк.

23 Якщо оплату процесуальних витрат відстрочено або розстрочено до ухвалення судового рішення, **витрати розподіляються відповідно до судового рішення.**

У разі зменшення розміру належних до оплати процесуальних витрат чи звільнення від їх оплати повністю або частково відповідні витрати компенсуються за

рахунок коштів Державного бюджету України в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

24 Витрати на правову допомогу (ст. 120 КПК)

Витрати, пов'язані з оплатою допомоги захисника, **несе підозрюваний, обвинувачений.**

Витрати, пов'язані з оплатою допомоги представника потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, які надають правову допомогу за договором, **несе відповідно потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач.**

Допомога захисника, залученого для здійснення захисту за призначенням у випадках, передбачених КПК України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, надається **за рахунок коштів Державного бюджету України і є безоплатною для підозрюваного, обвинуваченого.** Граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу встановлюється законодавством.

25 Витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження (ст. 121 КПК)

Витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження, - **це витрати обвинуваченого, підозрюваного,** до якого не застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, його захисника, представника потерпілого, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту, наймання житла, виплатою добових (у разі переїзду до іншого населеного пункту), а також втрачений заробіток чи витрати у зв'язку із відривом від звичайних занять.

Компенсація за втрачений заробіток обчислюється пропорційно від розміру середньомісячного заробітку, а компенсація за відрив від звичайних занять - пропорційно від розміру мінімальної заробітної плати.

26 Витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження підозрюваного, обвинуваченого, **він несе самотійно.**

Витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження захисника, **несе підозрюваний, обвинувачений.**

Витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження представника, **несе особа, яку він представляє.**

Граничний розмір компенсації за судовим рішенням витрат, пов'язаних із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

27 Витрати, пов'язані із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів (ст. 122 КПК)

Витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів, несе сторона кримінального провадження, яка заявила клопотання про виклик свідків, залучила спеціаліста, перекладача чи експерта, крім випадків, встановлених цим Кодексом.

Витрати, пов'язані із участю потерпілих у кримінальному провадженні, залученням та участю перекладачів для перекладу показань підозрюваного,

обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, здійснюються за **рахунок коштів Державного бюджету України** в порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України. Залучення стороною обвинувачення експертів спеціалізованих державних установ, а також проведення експертизи за дорученням слідчого судді або суду здійснюється за рахунок коштів, які цільовим призначенням виділяються цим установам з Державного бюджету України.

28 Потерпілим, цивільним позивачам, свідкам оплачуються проїзд, наймання житла та добові (у разі переїзду до іншого населеного пункту), а також компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять.

Компенсація за втрачений заробіток обчислюється пропорційно від розміру середньомісячного заробітку, а компенсація за відрив від звичайних занять - пропорційно від розміру мінімальної заробітної плати.

Експертам, спеціалістам, перекладачам оплачуються проїзд, а також добові в разі переїзду до іншого населеного пункту. Експертам, спеціалістам і перекладачам повинна бути сплачена винагорода за виконану роботу, якщо це не є їх службовим обов'язком.

Граничний розмір компенсації витрат, пов'язаних із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів та експертів, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

29 **Витрати, пов'язані із зберіганням і пересиланням речей і документів (ст. 123 КПК України)**

Витрати, пов'язані із зберіганням і пересиланням речей і документів, здійснюються за рахунок Державного бюджету України в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Граничний розмір витрат, пов'язаних із зберіганням і пересиланням речей і документів, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

30 У разі ухвалення обвинувального вироку суд стягує з обвинуваченого на користь потерпілого всі здійснені ним документально підтверджені процесуальні витрати. За відсутності в обвинуваченого коштів, достатніх для відшкодування зазначених витрат, вони компенсуються потерпілому за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом для компенсації шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

У разі ухвалення обвинувального вироку суд стягує з обвинуваченого на користь держави документально підтверджені витрати на залучення експерта.

31 **Якщо суд апеляційної чи касаційної інстанції, Верховний Суд України, не приймаючи рішення про новий судовий розгляд, змінить судові рішення або ухвалить нове, він відповідно змінює розподіл процесуальних витрат.**

Суд за клопотанням осіб має право визначити грошовий розмір процесуальних витрат, які повинні бути їм компенсовані. Суд вирішує питання щодо процесуальних витрат у вирoku суду або ухвалою. Сторони кримінального провадження, свідки,

експерти, спеціалісти, перекладачі **мають право оскаржити** судове рішення щодо процесуальних витрат, якщо це стосується їхніх інтересів.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

Отже, під процесуальними витратами розуміють витрати на забезпечення кримінального провадження, відшкодування яких покладається на певних його учасників та на державу.

Процесуальні витрати складаються із:

- 1) витрат на правову допомогу;
- 2) витрат, пов'язаних із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження;
- 3) витрат, пов'язаних із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів;
- 4) витрат, пов'язаних із зберіганням і пересиланням речей і документів.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Для побудови демократичної і правової держави в Україні необхідно забезпечити неухильне дотримання Конституції України, законів та інших нормативних актів у всіх сферах суспільного життя, в тому числі і в правоохоронній діяльності. Неухильне дотримання законів забезпечить умови за яких неможливими будуть різні порушення прав і свобод людини і громадянина.

Процесуальні строки є важливими нормами яких необхідно дотримуватись, щоб не порушувати прав громадян. Для прокурорів, слідчих, суддів дотримання встановлених строків є особливо важливим елементом діяльності, оскільки їх порушення тягне за собою непоправні наслідки.

Законодавці при створенні Кримінального процесуального кодексу України приділили особливу увагу процесуальним строкам, що забезпечить захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечить швидке, повне та неупереджене розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений і жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу.

Отже, процесуальні строки в кримінальному провадженні є різновидом правових засобів спрямованих на забезпечення правильного здійснення його завдань, тобто є різновидом процесуальних гарантій.

Особливої уваги в наш час заслуговують і процесуальні витрати, тобто витрати на забезпечення кримінального провадження.

На нашу думку, необхідно створити нормативний акт який би повністю охоплював питання процесуальних витрат, тобто норми відшкодування витрат, які понесла держава під час кримінального провадження.

32 20 1.5. Процесуальні документи та фіксування кримінального провадження

1.5.1. Поняття, класифікація та види кримінальних процесуальних документів. Їх логіка і стиль

Поняття кримінальних процесуальних документів. КПК України встановлює таку форму кримінальних процесуальних документів, яка надає можливість повно відобразити рішення.

В юридичній літературі широко використовується поняття «акт», під яким розуміють і прояв людської діяльності (дію, подію), і документ, як словесне відображення цієї діяльності за допомогою засобів словесного мовлення. **Кримінальний процесуальний акт** поняття складне, яке містить не тільки певні дії суб'єктів кримінального провадження, що виконуються ними в процесі здійснення своїх повноважень, а й кримінальні процесуальні документи, які при цьому складаються.

Панівною в теорії кримінального процесу є точка зору, відповідно до якої під кримінальним процесуальним актом розуміється дія суб'єкта кримінальної процесуальної діяльності, вчинена відповідно до процесуальної форми і закріплена у процесуальному документі.

Обов'язковим елементом будь-якої діяльності є фіксація інформації, оскільки подальше оперування з нею (перевірка, збереження, направлення тощо) можлива лише в разі фіксації інформації. Матеріальними носіями інформації, в яких вона надалі міститься і зберігається, є різноманітні документи.

33 **Документ** (від лат. «*documentum*» – зразок, посвідчення, доказ) – це єдність інформації (повідомлення) та речового (субстанціонального) носія, яка використовується в соціальному комунікаційно-інформаційному процесі як канал передачі інформації.

У ч. 1 ст. 99 КПК України під документом законодавець розуміє спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості,

які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

До документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених ч. 1 ст. 99 КПК України, можуть належати:

1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані);

2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

3) складені в порядку, передбаченому КПК України, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;

4) висновки ревізій та акти перевірок.

Матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог «Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам ст. 99 КПК України, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази.

Кримінальним процесуальним документом (актом) можна вважати письмовий документ, складений на основі кримінального процесуального закону уповноваженим на це суб'єктом у зв'язку із здійсненням будь-яких процесуальних актів (виконанням процесуальних дій або прийняттям рішень), в якому засобами письмової мови зафіксовано інформацію про хід та результати діяльності учасників кримінального процесу.

Відповідно до цього процесуальний акт є: а) процесуальним документом, що виходить від державних органів; б) є результатом діяльності цих органів; в) втілюється у відповідну, встановлену законом, процесуальну форму; г) характеризується певним змістом – або відображає прийняте в провадженні рішення (постанова, ухвала, вирок, обвинувальний акт), або відображає хід, порядок та результати слідчих та судових дій.

Виділяючи загальні ознаки поняття «кримінально-процесуальних актів» слідчого, разом з тим необхідно вказати, що за своїм змістом вони розподіляються на численні види. У кримінальному судочинстві можлива наявність понад двохсот різноманітних кримінально-процесуальних актів.

Класифікація кримінальних процесуальних документів. Кримінальні процесуальні документи можна класифікувати за наступними підставами:

1. *За стадіями кримінального провадження* – документи, які складаються на стадії досудового розслідування та судовому провадженні.

2. *За значенням* – основні та допоміжні документи;
3. *За імперативністю складання* – обов'язкові та факультативні документи;
4. *За кількісним складом складання документів* – одноособові та колегіальні документи;
5. *За суб'єктом складання документів* – документи, які складаються стороною обвинувачення та документи, які складаються стороною захисту;
6. *За місцем складання* – документи, що складаються за місцем проведення досудового розслідування та документи, що складаються в іншому місці;
7. *За юридичною силою* – документи, що набрали законної сили та документи, що не набрали законної сили;
8. *За можливістю оскарження рішень* – документи, які можуть бути оскаржені та документи, які не можуть бути оскаржені.

Види кримінальних процесуальних документів. Питання класифікації процесуальних документів є дуже складним і не може мати однозначного вирішення. Аналіз КПК України дозволяє виділити велику кількість документів, що за різними критеріями можуть бути розділені на досудові та судові, складені стороною обвинувачення або стороною захисту тощо.

Але найбільш розповсюдженим на досудовому розслідуванні є розподіл процесуальних документів на:

- а) постанови, в яких фіксуються прийняті процесуальні рішення ;
- б) протоколи, в яких відображається хід та результати проведеної процесуальної дії.

Хоча даний розподіл не охоплює інших документів, котрі можуть бути складені під час досудового розслідування – клопотання, скарги, відводи, апеляції тощо.

Однак потрібно зазначити, що фіксація кримінально-процесуальних рішень не обмежується постановами, а виконання процесуальних дій – протоколами. Наприклад, Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає ряд латентних рішень, котрі не потрібно фіксувати в постановах. Наприклад, рішення про проведення огляду, допиту не фіксуються у постановах. Фактично вони відображаються у самих протоколах цих слідчих (розшукових) дій.

Так само не всі процесуальні дії фіксуються у протоколах. Наприклад, така процесуальна дія, як вручення особі постанови про залучення його як законного представника підозрюваного фіксується не в окремому протоколі, а шляхом відмітки про отримання постанови на тому примірнику постанови, котрий залишається у матеріалах провадження.

Логіка та стиль процесуальних документів. Наступним важливим аспектом процесуальних документів є їхні внутрішня логіка та стиль складання і оформлення.

Стосовно логіки процесуального документу, то її можна виразити у таких правилах:

- у викладеному не повинно положень, які б суперечили між собою;
- не повинно бути висновків, які не впливають з тексту документа;

Стосовно стилю документу, то він повинен бути діловим, необхідно уникати жаргону та маловідомих виразів за винятком випадків, коли потрібно дослівне цитування чийось слів. Висловлення повинні максимально точно описувати значущі обставини, але при цьому бути максимально зрозумілими для сприйняття. Висловлення повинні бути однозначними.

Стиль оформлення документу також має велике значення. Текст документу повинен бути витриманим в єдиному стилі (якщо документ підготовлено за допомогою комп'ютерної техніки, то він повинен мати єдиний шрифт, переважно єдиний розмір шрифту, однакові поля на різних сторінках тощо).

Документ повинен бути:

- законним;
- об'єктивним;
- логічним;
- підготовленим в офіційно-діловому стилі.

1.5.2. Загальні правила фіксації кримінальних процесуальних рішень

Відповідно до ч. 1 ст. 110 КПК процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду. З цього випливає, що на рішення інших суб'єктів кримінального провадження не розповсюджується вимога закріплювати їх у формі постанови.

34 **Рішення** слідчого, дізнавача та прокурора **оформлюються постановою**. Це правило є загальним, але має такі винятки:

- процесуальним рішенням також є обвинувальний акт, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення та завершує досудове розслідування;
- окремі процесуальні рішення слідчого та прокурора є латентними і не потребують фіксації у формі постанови (наприклад, рішення про виклик особи для участі у процесуальній дії, рішення про проведення допиту тощо).

Постанова слідчого, дізнавача, прокурора виготовляється на офіційному

бланку та підписується службовою особою, яка прийняла відповідне процесуальне рішення (ч. 6 ст. 110 КПК).

Структура постанови. Відповідно до ч. 5 ст. 110 КПК постанова слідчого, прокурора має складатися з трьох частин:

- 1) вступної;
- 2) мотивувальної;
- 3) резолютивної.

Вступна частина постанови має містити відомості про:

1) *назву постанови.* Вказуючи назву постанови, прийнято на верхньому рядку писати слово «Постанова», а нижче – її стислу назву. Як правило, назви постанов займають один, інколи – два рядки. Наприклад:

«ПОСТАНОВА

про призначення судово-медичної експертизи»

Попри це текст назви не повинен містити непотрібну конкретизацію, наприклад, «Постанова про призначення судово-медичної експертизи Іванова Сергія Петровича, потерпілого від хуліганських дій двох невстановлених слідством осіб». Але він не повинен бути й надто стислим. Наприклад, «Постанова про призначення експертизи»;

2) *місце і час її прийняття.* Під місцем прийняття постанови прийнято розуміти місто, в якому перебував слідчий, дізнавач або прокурор, коли виносив постанову. Як правило, це місто, в якому він постійно працює. Але якщо постанову винесено під час офіційного відрядження до іншого міста, потрібно вказувати місто, в якому він фактично знаходиться;

1) *прізвище, ім'я, по-батькові та посаду особи, яка прийняла постанову.* Важливо звернути увагу, що ім'я та по-батькові відповідно до вимог закону потрібно зазначати повністю, а не обмежуватися ініціалами. Стосовно посади, то зазначаючи її, потрібно уникати тих скорочень, котрі відомі лише у вузьких колах. Наприклад, скорочення ГУНП є відомим для широкого загалу і не обов'язково писати повністю «Головне управління Національної поліції». Що ж до Відділення поліції № 5, то його необхідно писати як Відділення поліції № 5, але ні в якому разі – як «ВП № 5»;

2) *в межах якого провадження винесена постанова.* Обов'язковим реквізитом кримінально провадження є його індивідуальний номер. Окрім того, прийнято зазначати прізвище підозрюваного або потерпілого (якщо немає підозрюваного), а також кримінально-правову кваліфікацію розслідуваного діяння;

Мотивувальна частина постанови повинна містити:

1) *зміст обставин, які є підставами для прийняття постанови.* Для якісного викладення змісту обставин потрібно:

а) обирати саме ті обставини, що мають значення для прийняття рішення (не забувати про окремі важливі обставини, але й не переобтяжувати постанову зайвими фактами);

б) викладати ці обставини в тій послідовності, що найбільш яскраво демонструє хід думки автора постанови. Наприклад, призначаючи судово-медичну експертизу у справі про грабіж чи розбій, не потрібно давати повного переліку викрадених речей, а також ознак, за якими потерпілий може впізнати нападників, натомість потрібно спочатку вказати стисло фабулу правопорушення із зазначенням часу, місця тощо, а потім досить детально описати відомі обставини спричинення тілесних ушкоджень (кількість нанесених ударів, чим та куди вони наносилися тощо), а також відомості про проходження потерпілим курсу лікування;

2) *мотиви прийняття постанови, їх обґрунтування.* У цій рубриці автор повинен показати зв'язок між наведеними обставинами та прийнятим рішенням;

3) *посилання на положення КПК.* Оскільки одним з положень принципу законності є посилання на конкретну норму закону, автор постанови обов'язково повинен вказати ту норму кримінального процесуального закону, яка зобов'язує або дозволяє прийняти це рішення за наявності наведених у постанові обставин.

Резолютивна частина постанови повинна містити відомості про:

1) *зміст прийнятого процесуального рішення.* У цій рубриці повинно бути чітко сформульоване рішення. Якщо формулюється декілька рішень, то їх треба наводити в хронологічній послідовності. Наприклад, якщо однією постановою підозрюваний оголошується в розшук, а провадження зупиняється, то спочатку потрібно навести рішення про оголошення в розшук, оскільки воно дає підстави зупинити провадження. Якщо реалізація прийнятого в постанові основного рішення (про яке вказується в її назві) потребує реалізації за допомогою інших рішень, то ці додаткові рішення зазначаються після основного. Наприклад, після рішення про призначення експертизи певного виду наводиться рішення направити цю постанову до експертної установи, а після рішення про відмову у визнанні потерпілим вказується рішення про направлення копії постанови цій особі для ознайомлення;

2) *місце та час (строки) виконання постанови.* Для рішень про надання дозволу на проведення окремих процесуальних дій, наприклад, освідування, може бути характерне встановлення часового проміжку, протягом якого цю дію може бути проведено.

3) *особу, якій належить виконати постанову.* Якщо виконання постанови потребує проведення конкретних процесуальних дій, то повинно бути вказано, на кого покладається виконання цих дій. Наприклад, постанова прокурора про огляд трупа, пов'язана з ексгумацією повинна містити відомості про те, кому саме доручається її виконання.

4) *можливість та порядок оскарження постанови.* Якщо постанова може бути оскаржена, то необхідно зазначити час, протягом якого вона може бути оскаржена та посадову особу, якій можна подати скаргу. Якщо постанова не може бути оскаржена, про це також потрібно вказувати в резолютивній частині постанови.

Загальні правила фіксації кримінальних процесуальних дій

Кримінальними процесуальними діями є слідчі (розшукові) дії, а також інші передбачені КПК дії, котрі прямо не відносяться до слідчих (вручення копії постанови, ознайомлення з правилами носіння електронного засобу контролю, вручення повістки про виклик тощо).

35 У ч. 1 ст. 104 КПК міститься вимога, відповідно до якої «У випадках, передбачених КПК, хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються у протоколі». Як бачимо, фактично ця норма не дозволяє складання протоколу у випадках, коли це прямо не дозволяється КПК.

Структура протоколу процесуальної дії. Згідно з ч. 3 ст. 104 КПК Протокол складається з трьох частин:

- 1) вступної;
- 2) описової;
- 3) заключної.

Вступна частина протоколу повинна містити відомості про:

1) *назву процесуальної дії.* Так само, як і в постанові, на верхньому рядку зазначається слово «Протокол», а нижче – конкретна назва (залежно від виконуваної дії). Наприклад, «Протокол допиту свідка», «Протокол обшуку», «Протокол пред'явлення особи для впізнання»;

2) *місце та час проведення.* Спочатку під назвою потрібно зазначити місто (з лівого боку) та дату (з правого боку). Потім нижче потрібно зазначити час початку та закінчення процесуальної дії, а також вказати, де конкретно ця дія проводилася (у кабінеті слідчого, дізнавача в слідчому ізоляторі, в лікарні або ж за місцем проживання);

3) *особу, яка проводить процесуальну дію.* Так само, як і в постанові, потрібно зазначити посаду, уникаючи при цьому маловідомих скорочень. Наприклад, у посаді «старший слідчий з особливо важливих справ» можна замість слова «старший» зазначити скорочене «ст.»;

4) *всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місяця проживання).* Такими особами можуть бути: а) допитувані особи, б) поняті, в) спеціалісти, г) захисники, г) представники, д) законні представники, е) психологи, є) лікарі тощо. Зазначаючи особу, яка присутня під час проведення процесуальної дії, потрібно зазначити назву її процесуального статусу;

5) *інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання.*

Описова частина протоколу повинна містити відомості про:

1) *послідовність дій.* У цій рубриці потрібно точно зазначити зміст проведених дій та їх хронологічну послідовність. Зокрема, передовсім особам, які присутні при проведенні процесуальної дії, потрібно роз'яснити їх права, котрі передбачені нормами кримінального процесуального закону. При цьому не можна обмежуватися наведенням самого лише номера статті, котра роз'яснена. Наприклад, «Підозрюваному роз'яснені його права, передбачені ст. 42 КПК України». Річ у тому, що протокол має містити відомості про те, що реально відбулося. А відбутися має повне роз'яснення передбачених прав (шляхом «зачитування» з кодексу або перелічення по-пам'яті).

Якщо порядок проведення процесуальної дії передбачає чітку послідовність у проведенні окремих складових цієї дії, протокол має бути складеним таким чином, щоб читаючи, можна було чітко уявляти «картину» тих подій. Наприклад, у протоколі одночасного допиту двох або більше осіб треба записувати запитання та відповіді в суворій хронологічній послідовності. Так само і для пред'явлення для впізнання особи треба спочатку роз'яснити особі, яку пред'являють для впізнання її права (зокрема, право самостійно визначити, під яким номером стояти), а тільки потім запрошувати особу, яка впізнає та роз'яснювати їй її права і пропонувати впізнати одну із запропонованих осіб. Ні в якому разі не можна до проведення впізнання збирати всіх осіб разом та одночасно роз'яснювати їм їх права;

2) *отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі і документи.* Отримані результати процесуальної дії можуть полягати у певних показаннях, конкретних результатах слідчого експерименту, віднайдених або добровільно наданих об'єктах матеріального світу (сліди, цінності, документи, речові докази тощо).

Фіксація отриманих результатів повинна відбуватися дуже точно. Приміром, фіксувати показання потрібно від першої особи («я прийшов», «я побачив»), по можливості дослівно. При цьому лайливі слова потрібно замінити узагальненим «ненормативна лексика», «мат» тощо. Фіксуючи показання, потрібно уникати різного роду стислих анотацій на зразок: «підозрюваний розповів про обставини вчиненої ним крадіжки». Не можна також обмежуватися фразами «підозрюваний дав показання аналогічні тим, котрі він давав на попередньому допиті». Оскільки це не фіксація ходу слідчої (розшукової) дії, а результат аналітичної діяльності слідчого з порівняння двох показань. Такі висновки слідчий повинен робити при прийнятті процесуальних рішень (про закриття провадження або про направлення його матеріалів до суду). При цьому навіть перевірити правильність такого висновку слідчого є неможливим, оскільки показання на другому допиті не зафіксовані у протоколі.

Єдине виняток з правила про повну фіксацію показань закріплений у ч. 2 ст. 104 КПК. Відповідно до цієї норми «Якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього».

Заключна частина протоколу повинна містити відомості про:

1) *вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації.* Потрібно зазначати, з якого конкретно місця була вилучена річ або документ. Крім того, потрібно вжити заходів щодо запобігання можливостям підміни вилучених речей і упакувати їх. Наприклад, невеликі об'єкти можуть бути поміщені в паперові або поліетиленові пакети; більш габаритні речі, наприклад, рушницю, бейсбольну биту можна завернути в поліетилен; на вилучений автомобіль доречно наклеїти паперові «бірки», якими б опечатувалися номерні знаки, двері, капот, багажник та бензобак.

На пакетах, «бірках» тощо потрібно зазначати відомості про час та місце проведення процесуальної дії, скріплювати підписом слідчого та інших осіб (понятих, підозрюваних тощо). Ці відомості надалі нададуть змогу чітко ідентифікувати вилучений об'єкт;

2) *спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу.* Існує два способи ознайомлення учасників зі змістом протоколу: прочитати особисто або прослухати, як його прочитає слідчий або інша особа. При цьому слідчий повинен спочатку запропонувати учасникам процесуальної дії особисто прочитати протокол. Якщо ж учасники не виявили бажання, слідчий повинен прочитати протокол вголос. Відповідно до ч. 5 ст. 104 КПК «Якщо особа через

фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою».

3) *зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.* Згідно з ч. 5 ст. 104 КПК «Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами». Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії. Якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності – понятих (ч. 6 ст. 104 КПК).

Додатки до протоколу. Важливою складовою протоколу є додатки до протоколу. Відповідно до ч. 2 ст. 105 КПК додатками до протоколу можуть бути:

- 1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;
- 2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;
- 3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;
- 4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Як зазначено у ч. 3 ст. 104 КПК додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, дізнавача, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

Характерним для складання протоколу або додатка до нього є те, що він повинен бути складеним виключно тією посадовою особою, яка проводить процесуальну дію. Хоча окремі частини протоколу можуть бути записані особисто учасниками (відповідно до ч. 7 ст. 224 КПК допитувана особа може особисто написати в протоколі свої показання), однак доручення скласти весь протокол іншим особам (наприклад, понятим) – заборонено.

36 1.5.3. *Клопотання та правила їх складання*

Також у в чинному КПК України передбачено такий вид кримінального процесуального документу як клопотання.

Клопотання – це кримінальний процесуальний документ, в якому сторони кримінального провадження звертаються з офіційним проханням про

проведення процесуальних дій чи прийняття процесуальних рішень. Що стосується правил складання, структури та змісту клопотань, вони визначаються в ст. ст. КПК України, які врегульовують конкретну процесуальну дію.

Так, чинний КПК встановлює обов'язкові вимоги щодо змісту наступних клопотань:

- клопотання про здійснення приводу (ст. 141 КПК);
- клопотання про накладення грошового стягнення (ст. 145 КПК);
- клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ст. 150 КПК);
- клопотання про відсторонення від посади (ст. 155 КПК);
- клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 160 КПК);
- клопотання про арешт майна (ст. 171 КПК);
- клопотання про застосування запобіжних заходів (ст. 184 КПК);
- клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу (ст. 188 КПК);
- клопотання слідчого, прокурора про зміну запобіжного заходу (ст. 200 КПК);
- клопотання підозрюваного, обвинуваченого про зміну запобіжного заходу (ст. 201 КПК);
- клопотання про проведення обшуку (ч. 3 ст. 234 КПК);
- клопотання сторони захисту про залучення експерта (ч. 2 ст. 244 КПК);
- клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії (ч. 2 ст. 248 КПК);
- клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 287 КПК);
- клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (ст. 292 КПК).